

Микола ГАЛІВ,

orcid.org/0000-0001-7068-3124

доктор педагогічних наук,

професор кафедри історії України

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

(Дрогобич, Львівська область, Україна) *halivm@yahoo.com*

Анна ОГАР,

orcid.org/0000-0002-4917-8008

кандидатка філологічних наук,

доцентка кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання у початковій школі

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

(Дрогобич, Львівська область, Україна) *annaogar@ukr.net*

РЕПРЕСОВАНИЙ УЧИТЕЛЬ ПЕТРО ТРУСКАВЕЦЬКИЙ (1886 – 1945): ЗА МАТЕРІАЛАМИ АРХІВНО-КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ

У статті публікуються результати дослідження життя і діяльності учителя з Дрогобищини Петра Григоровича Трускавецького (1886–1945). Методологія дослідження спирається на принципи історизму, науковості, авторської об'єктивності, застосування біографічного підходу, історико-генетичного, історико-системного, джерелознавчих методів. Наукова новизна полягає у тому, що вперше на основі архівно-кримінальної справи та низки інших історичних джерел досліджено життєвий шлях педагога Петра Трускавецького та наративовано його біографію. У результаті дослідження вставлено, Петро Трускавецький, який народився в селянській родині у с. Підбуж на Дрогобищині, став представником української вчительської інтелігенції Східної Галичини, отримав педагогічну освіту та понад три десятиліття працював учителем початкових шкіл на Лемківщині та Дрогобищині. У роки Другої світової війни він активно займався громадською діяльністю, проводив просвітницьку роботу, був мужем довір'я і співробітником мужа довір'я Дрогобицького Українського окружного комітету, очолював осередок Українського учительського об'єднання праці на теренах Підбужчини. У 1943 р., очевидно за дорученням керівництва Українського центрального комітету, декілька разів виступав на мітингах з промовами щодо необхідності формування дивізії СС «Галичина». Саме це й стало головною причиною його арешту радянськими спецорганами у жовтні 1944 р. Під час допитів Петра Трускавецького змусили визнати себе винним у «зраді Батьківщині» та «належності до контрреволюційної організації», а відтак засудили до тривалого ув'язнення – 15 років каторжних робіт. Учитель помер через декілька місяців після завершення слідства, а його поховання й досі залишається невідомим. Лише у роки незалежності України Петра Трускавецького було реабілітовано.

Ключові слова: Петро Трускавецький, Підбуж, Український окружний комітет, репресії, політика пам'яті.

Mykola HALIV,

orcid.org/0000-0001-7068-3124

Doctor of Pedagogical Sciences,

Professor at the History of Ukraine Department

Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University

(Drohobych, Lviv region, Ukraine) *halivm@yahoo.com*

Anna OHAR,

orcid.org/0000-0002-4917-8008

PhD (Philology),

Senior Lecturer at the Department of Philological Sciences and Techniques of Teaching in Elementary School

Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University

(Drohobych, Lviv region, Ukraine) *annaogar@ukr.net*

REPRESSED TEACHER PETRO TRUSKAVETSKY (1886 – 1945) ON THE MATERIALS OF THE ARCHIVAL AND CRIMINAL CASE

The article publishes the results of a study of the life and work of Petro Hryhorovych Truskavetsky (1886 – 1945), a teacher from the Drohobych region. The research methodology is based on the principles of historicism, authorial

objectivity, application of biographical approach, historical-genetic, historical-systemic, source-based methods. The scientific novelty is that for the first time the way of life of the teacher Petro Truskavetsky is investigated (on the basis of archival-criminal case and a number of other historical sources). As a result of the study, Petro Truskavetsky, who was born into a peasant family in the village of Pidbuzh, Drohobych County, became a representative of the Ukrainian teaching intelligentsia of Eastern Galicia, received pedagogical education and worked for more than three decades as a primary school teacher in Lemkivshchyna and Drohobych district. During the World War II, he was a public figure, conducted educational work, was a confidant and an assistant of the confidant of the Drohobych Ukrainian District Committee, headed the branch of the Ukrainian Teachers' Union in Pidbuzh district. On behalf of the leadership of the Ukrainian Central Committee, the confidant in 1943 advocated the formation of a division of the SS "Galychyna" to fight the USSR. Petro Truskavetsky spoke several times at rallies about the need to form this division. He was arrested by the Soviet security services in October 1944. During interrogations, Petro Truskavetsky was forced to plead guilty to "treason" and "belonging to a counter-revolutionary organization". He was verdict to a long prison term of 15 years in a labor camp. The teacher died a few months after the investigation was completed, and his burial is still unknown. It was only during the years of Ukraine's independence that Petro Truskavetsky was rehabilitated.

Key words: *Petro Truskavetsky, Pidbuzh, Ukrainian District Committee, repressions, politics of memory.*

Постановка проблеми. Дослідження репресивної діяльності радянських властей на західних землях України у перші післявоєнні роки потребує з'ясування біографій жертв тоталітарного режиму. Серед останніх вагому частину склали представники вчительської інтелігенції, котрі часто брали участь у громадсько-політичній діяльності, за яку піддавалися арештам, допитам, депортаціям. Чимало з них і досі залишаються «маловідомим» постатями, що досі не привертати увагу істориків. З-поміж таких учителів відзначимо Петра Трускавецького з Дрогобиччини, якого було репресовано за активну громадську позицію.

Аналіз основних досліджень. Життєвий шлях Петра Трускавецького не був об'єктом історичного дослідження. Епізодично про нього згадано в монографії М. Галіва, присвяченій становищу шкільництва на Дрогобиччині у роки Другої світової війни (Галів, 2010). Коротка біографічна анотація про педагога наведена п'ятитомному збірнику «Реабілітовані історією. Львівська область» (Реабілітовані історією, 2019: 683). До нашого часу дійшла архівно-кримінальна справа Петра Трускавецького, яка зберігається в Архіві Управління СБУ у Львівській області і містить дві папки (їх умовно назвемо першим і другим томами).

Мета статті – на основі архівно-кримінальної справи та низки інших історичних джерел дослідити біографію учителя Петра Трускавецького (1886 – 1945).

Виклад основного матеріалу. Петро Григорович Трускавецький народився 3 червня 1886 р. у с. Підбуж на Дрогобиччині. Навчався в місцевій школі, згодом здобув середню педагогічну освіту (Архів УСБУ ЛО. Спр. П-22793. Т. 1. Арк. 11). На жаль невідомо, в якій із учительських семінарій Галичини він навчався. Свою педагогічну діяльність розпочав у початкових школах повіту Новий Сонч. Вже 1908 р. П. Трускавецький

займав посаду надетатового учителя в однокласній школі с. Поврожник, де працював з учителем Олексієм Міланичем (Szematyzm, 1908: 644). У 1909 – 1910 рр. він працював учителем однокласної народної школи с. Вуйків, а впродовж 1911 – 1914 рр. – однокласної школи с. Ястрабик Новосончського повіту (Szematyzm, 1909: 694; Szematyzm, 1910: 694; Szematyzm, 1911: 748; Szematyzm, 1914: 821). Приблизно в 1907 р. вступив до Товариства «Просвіта» (Архів УСБУ ЛО. Спр. П-22793. Т.1. Арк. 12зв.).

Маловідомою залишається діяльність П. Трускавецького у роки Першої світової війни та міжвоєнного періоду. Можливо, у роки війни він був мобілізований до австрійського війська, оскільки деякий час не займався вчителюванням. Саме тому, у 1941 р. його стаж роботи у сфері освіти налічував 31 рік (Галів, 2010b: 288), хоча мав би становити принаймні 33 роки. П. Трускавецький одружився з учителькою Анною Миколаївною Равлик, яка народилася 25 вересня 1895 р. у с. Городниця біля Городенки (Галів, 2010: 288; Реабілітовані історією, 2019: 683). У квітні 1933 р. в сім'ї народився син Степан (Архів УСБУ ЛО. Спр. П-22793. Т. 1. Арк. 6зв.). Місце народження Степана Трускавецького вказує радянський паспорт його батька, в якому зазначено, що факт народження дитини занотовано у метричних книгах с. Злоцке (Архів УСБУ ЛО. Спр. П-22793. Т. 2. Паспорт). Очевидно, йдеться про с. Злоцке на Лемківщині, яке у міжвоєнний час належало до гміни Мушина Новосандецького повіту Малопольського воєводства Польщі. Це дає нам підстави стверджувати, що саме там працював П. Трускавецький у 1930-х рр. Відомо, що на 1936 р. у с. Злоцке містилася однокласна школа з одним учителем. Неподалік знаходилися села Щавник та Ястрабик (належали до греко-католицької парафії Злоцке), де також діяли однокласні школи (Шематизм, 1936: 90).

Припускаємо, що наприкінці 1930-х рр. П. Трускавецький зміг повернутися до рідного села і працювати в місцевій школі. З приходом радянських властей у 1939 р. він опинився в нових політичних та освітніх реаліях. 15 квітня 1940 р. педагог отримав паспорт громадянина СРСР (І-ЕО № 523550), виданий Підбузьким РВ НКВС Дрогобицької області УРСР, в якому, зокрема, вказувалися соціальне становище («службовець») та відношення до військової служби («не військовозобов'язаний»), дату народження сина (25 квітня 1933 р.) тощо (Архів УСБУ ЛО. Спр. П-22793. Т. 2. Паспорт). 12 грудня 1940 р. П. Трускавецький отримав квиток (№ 549109) члена Професійної спілки працівників початкової і середньої школи Української РСР, виданий Підбузьким районним комітетом цієї організації. Згідно з документом, він ще наприкінці 1939 р. вступив до радянської профспілки й від січня 1940 р. до травня 1941 р. регулярно сплачував членські внески. У квитку занотована професія «учитель» та вказано «виробничий стаж» – 25 років (Архів УСБУ ЛО. Спр. П-22793. Т. 2. Профспілковий квиток). Останнє ще раз наводить на думку, що педагог, який працював у сфері початкової освіти з 1908 р., усе ж мав певну перерву у праці, мабуть, пов'язану з Першою світовою війною.

На початку німецько-радянської війни П. Трускавецького репресували радянські спецоргани. Відзначимо, що працівники НКВС у Підбужі заарештували і закатували директора місцевої школи А. Юринця (Літопис, 1993: 80–81). Учителя П. Трускавецького заарештували у неділю 22 червня 1941 р., однак звільнили вже у четвер 26 червня (Архів УСБУ ЛО. Спр. П-22793. Т. 1. Арк. 23; Літопис, 1993: 80). На жаль, нам не відомі причини та обставини його звільнення.

У роки нацистської окупації педагог брав активну участь в українській громадській діяльності. Вже у липні 1941 р. він навідався до Дрогобича, де в той час, після проголошення Акту відновлення української державності, формувалися українські органи влади. Пізніше П. Трускавецький стверджував, що керівник Українського окружного комітету адвокат Петро Гнатів призначив його заступником старости Підбузького району професора Стеціва (Архів УСБУ ЛО. Спр. П-22793. Т.1. Арк. 11). Відомо, що Дрогобицький обласний провід ОУН(б) активно займався розбудовою управлінських структур на теренах області, допоки статус окупованої німцями Східної Галичини не було визначено (Галів, 2010а: 95–96). Формувалися управлінські структури на рівні районів, тож не виключено, що П. Труска-

вецького було призначено заступником старости на Підбужчині. Проте викликає застереження твердження про роль у цьому процесі П. Гнатіва, адже на той час Українського окружного комітету в Дрогобичі ще не існувало. У серпні 1941 р. було започатковано місцеву громадську організацію «Українська допомогова акція» (голова – Віктор Пацлавський), яка через деякий час трансформувалася в Український окружний комітет (далі – УОК). Петро Гнатів очолив УОК у вересні 1941 р. (Нариси, 2009: 197–198). У формуванні повітових та районних управлінь у межах колишньої Дрогобицької області певну роль відігравав створений 3–4 липня 1941 р. у Дрогобичі Український тимчасовий комітет, який незабаром перейменували в Українську національну раду (голова знову ж В. Пацлавський) (Галів, 2010а: С. 95). Припускаємо, П. Гнатів був членом цього органу та мав певний стосунок до формування управлінської адміністрації у повітах і районах. Однак, можливо, П. Трускавецький помилився у своїх спогадах, або ж згадав про керівника УОК П. Гнатіва, не бажаючи викривати факт свого призначення саме оунівцями.

Обов'язки заступника старости Підбузького району П. Трускавецький виконував всього 4–5 тижнів. За цей час він призначив війтів для сіл Підбуж і Новий Кропивник – відповідно, Івана Багрія та Іллю Соляника (Архів УСБУ ЛО. Спр. П-22793. Т.1. Арк. 11). Виступаючи перед односельчанам улітку 1941 р., педагог, згідно зі спогадами очевидців, сказав: «Громадяни, прийшла до нас німецька влада, яка звільнила нас від советських катів. Тепер нас ніхто не буде терзати, як терзали більшовики» (Архів УСБУ ЛО. Спр. П-22793. Т.1. Арк. 31зв.). У зв'язку із включенням Східної Галичини до Генеральної Губернії (1 серпня 1941 р.), німецька окупаційна адміністрація розпочала формувати підпорядковані лише їй органи управління. Тож П. Трускавецький знову повернувся до педагогічної діяльності.

З дозволу німецьких окупаційних властей із 1 жовтня 1941 р. в краї почали функціонувати українські початкові школи. П. Трускавецького, який викладав німецьку мову, було призначено директором семикласної української народної школи в Підбужі. Станом на березень 1943 р. у школі, крім директора, який водночас був і вчителем, працювали такі педагоги: Анна Трускавецька, Костянтина Білінська, Марія Цвіжевич-Стеркевич, Орест Юринець, Юлія Карпінська-Попель (ДАЛО. Ф. Р-1926. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 55–65зв; Галів, 2010b: 277–278, 280–281, 288). Водночас у Підбужі діяла однокласна польська школа,

де працювала Ядвіга Дуцько (Галів, 2010b: 290). Крім того, у селі було створено й одну із обов'язкових сільськогосподарських шкіл, де молодь навчалася сучасним методам рільництва, тваринництва тощо. Ця школа користувалася виділеним їй громадою полем, площею 4,5 га (Сільсько-господарські школи, 1943: 6). Зазвичай, такі школи керувалися директором місцевої початкової школи, тож, припускаємо, що П. Трускавецький працював і в цій інституції.

Крім педагогічної праці, П. Трускавецький продовжував активно займатися громадською діяльністю. Він очолив відновлену читальню «Прогресу» у Підбужі (Архів УСБУ ЛО. Спр. П-22793. Т. 1. Арк. 31). Осінню 1941 р. Дрогобицький УОК призначив його мужем довір'я для Підбузької громади, до складу, якої, крім власне Підбужа, входили села Бистриця, Опака, Підмонастирець, Смільна, Сторона, Уріж, Винники, Залокоть, Здзянна (Архів УСБУ ЛО. Спр. П-22793. Т. 1. Арк. 11зв.). Щоправда в українській легальній пресі часів німецької окупації П. Трускавецького називали «співробітником мужа довір'я». Річ у тім, що рішенням провідника УЦК від 19 жовтня 1942 р. мужем довір'я в Дрогобицькій окрузі було призначено Михайла Дворяна (Учительське Об'єднання Праці, 1942: 6). Відтак, мужі довір'я в громадах, й тому числі й Підбузькій, отримали статус «співробітника мужа довір'я», виконуючи, фактично, ті ж функції, що й раніше.

Педагог П. Трускавецький брав активну участь у діяльності Українського учительського об'єднання праці (далі – УУОП) на Дрогобищині – профспілкової організації учителів народних шкіл. Завдання УУОП, засоби їх реалізації були покликані підвищувати фахові знання учительства, співпрацювати зі шкільною владою, а також здійснювати акції самопомоги. УУОП не тільки фактично поєднала функції передвоєнних учительських організацій, таких як «Взаємна поміч українського вчителства» та «Учительська громада», але його діяльність, на думку вчених, навіть перевищувала їх за обсягом завдань і добром засобів (Антонюк, 1997: 59–60). Приблизно у серпні – вересні 1942 р. шкільний реферат Дрогобицького УОК провів організацію УУОП, яке складалося з дрогобицького і бориславського відділів. Головою Дрогобицького об'єднання був призначений Гнат Зубрицький – керівник народної школи у Дрогобичі (Вчительське Об'єднання Праці в Дрогобицькій окрузі, 1942: 6).

Округні УУОП задля більш ефективної праці поділялися на райони. На чолі кожного з них перебував окремий співробітник мужа довір'я УОК,

переважно знаний педагог. Зокрема, у грудні 1942 р. УУОП Дрогобицької округи було поділено на п'ять районів: Дрогобицький, Меденицький, Бориславський, Східницький, Підбузький. Уже 19 грудня 1942 р. співробітник мужа довір'я в Підбузькому районі директор школи П. Трускавецький скликав зібрання вчителів, до програми якого увійшло вироблення «напрямних» УУОП (Сходини учителів у Підбужі, 1943: 6). Праця з учителями в кожному районі включала конференції, де виголошувалися реферати, проводилися показові лекції та обговорювалися статті з фахових журналів (Сходини УУОП в Дрогобичі, 1943: 6). Зокрема, у Бориславі 20 липня 1943 р. відбулася конференція вчителів Бориславського і Підбузького районів (Конференція учителів, 1943: 6). Припускаємо, що у ній брав участь і П. Трускавецький.

Активна діяльність П. Трускавецького вочевидь викликала зацікавлення з боку гестапо. У жовтні 1943 р. дрогобицькі гестапівці затримали вчителя й висунули йому обвинувачення у політичній діяльності, зв'язках із ОУН(б), проголошенням у 1939 р. привітальної промови у зв'язку з приходом Червоної армії до Підбужа. Педагог визнав, що виступав з промовою для більшовицьких військ, але з бандерівцями зв'язків не мав та ніколи не займався політикою. Зрештою його було звільнено з-під варті (Архів УСБУ ЛО. Спр. П-22793. Т. 1. Арк. 12–12зв.). 1 листопада 1943 р. П. Трускавецький отримав кенкарту, в якій вказувалися дата народження (03.06.1886 р.), професія – вчитель, релігійна приналежність – греко-католик, містилися фотознімок і відбитки пальців (Архів УСБУ ЛО. Спр. П-22793. Т. 2: Кенкарта).

На початку серпня 1944 р. радянські війська зайняли Дрогобищину. На відміну він багатьох працівників українських громадських організацій П. Трускавецький, мабуть через вік (58 років), не наважився покинути рідну землю й залишився у Підбужі. З відновленням радянської адміністрації він намагався отримати змогу для подальшої професійної діяльності. 4 вересня 1944 р. перереєстрував свою кенкарту у Підбузькому РВ НКВС (Архів УСБУ ЛО. Спр. П-22793. Т. 2: Кенкарта), а 9 вересня отримав довідку у Підбузькому виконавчому комітеті районної ради депутатів трудящих про те, що працює завідувачем педагогічним кабінетом районного відділу народної освіти (Архів УСБУ ЛО. Спр. П-22793. Т. 2. Арк. 11).

Однак уже через місяць П. Трускавецького заарештували працівники Підбузького РВ НКДБ. Перший допит педагога провів молодший лейтенант Скобелєв 14 жовтня 1944 р. На той час енка-

дебисти зібрали свідчення про Петра Трускавецького та його активну громадську позицію в роки окупації. Тож під час допиту учитель розповів про своє призначення заступником старости Підбузького району у липні 1941 р., виконання обов'язків мужа довір'я Дрогобицького УОК на Підбужчині. Особливо важливими були слова П. Трускавецького про те, що він проводив агітацію населення за вступ до дивізії СС «Галичина» та виїзд на роботу до Німеччини. Говорив і про здійснюваний ним контроль за роботою сільських мужів довір'я, заперечив приналежність до ОУН, розповів про арешт і допит в гестапо Дрогобича, арешт органами НКВС у червні 1941 р. (Архів УСБУ ЛО. Спр. П-22793. Т.1. Арк. 11зв–12зв.).

Одразу після допиту начальник Підбузького РВ НКДБ старший лейтенант держбезпеки Арсеній Марков видав постанову про арешт П. Трускавецького. У ній зазначалося, що учитель, мешкаючи на окупованій німцями території, працював в Українському комітеті, проводив агітацію і запис молоді в дивізію СС «Галичина», закликав за допомогою німецькою зброї і навчання організувати сильну українську армію для боротьби з Радянським Союзом (Архів УСБУ ЛО. Спр. П-22793. Т. 1. Арк. 3). Того ж дня (14 жовтня 1944 р.) молодший лейтенант держбезпеки Азаров у присутності бійця винищувального батальйону Фаб'яка і квартирантки Артюхової провів обшук у хаті П. Трускавецького. У результаті було вилучено: квиток члена профспілки, брошуру «Просвіта» 1936 р., газету «Радянська просвіта», листування на шести сторінках і окремо німецькою мовою на 12 сторінках, брошуру «Огні»¹ (Архів УСБУ ЛО. Спр. П-22793. Т. 1. Арк. 8). Відтак здійснено опис майна арештованого: дерев'яний будинок на чотири кімнати і один коридор, одна корова чорної масті, три ліжка (два дерев'яні і одне залізне), швейна машинка, письмовий стіл з тумбочкою, дерев'яна шафа, диван без спинки, простий столовий стіл, вісім віденських крісел, дзеркалотрюмо, килим (Архів УСБУ ЛО. Спр. П-22793. Т. 1. Арк. 9).

Цікаво, що до справи П. Трускавецького долучили фотознімок на якому, було зафіксовано мітинг з приводу вшанування пам'яті жертв НКВС, вінки з написами «Поклін складає молодь села Заліктя», та «Слава поляглим, що впали за волю України», трибуна і промовець за нею. Власне П. Трускавецького на фотознімку не було. Проте на звороті знімка російською мовою зазна-

чалоя: «На данному мітингу приймав участь і я Трускавецький П. Г., де виступав з промовою. Цей виступаючий з міста Дрогобич – керівник організації укр. націоналістів. Трускавецький ... 20/X.1944 р.» (Архів УСБУ ЛО. Спр. П-22793. Т. 2. Фотознімок). Зауважимо, що допит арештованого 20 жовтня не проводився. Припускаємо, що слідчий, намагаючись долучити до справи ще один «доказ», самовільно дописав зізнання і змусив учителя його підписати.

22 жовтня 1944 р. молодший лейтенант Скобелев знову допитував П. Трускавецького. Цього разу його цікавила діяльність українських комітетів – центрального і окружних. Педагог розповів загальну інформацію про УЦК, його очільників Волододимира Кубійовича і Костя Паньківського, відтак вів мову про окружний комітет в Дрогобичі, його керівників Петра Гнатива і Іван Мартинюка, перелічив відділи Дрогобицького ОУК (організаційний, еміграційний, суспільної опіки, освіти, об'єднань праці, фінансовий), його територіальну структуру (повітові комітети в Бориславі, Самборі, Турці, діяльність делегатур, мужів довір'я). Для слідства важливими були зізнання арештованого про те, що німецькі власті давали вказівки українським комітетам. Однак П. Трускавецький відзначив: комітети підтримувалися українським народом. Зізнався учитель і в тому, що виступав на мітингах у Підбужі із закликами до молоді вступати до дивізії СС «Галичина» (Архів УСБУ ЛО. Спр. П-22793. Т. 1. Арк. 13–15).

Наступного дня допит учителя проводив начальник Підбузького РВ НКДБ старший лейтенант А. Марков. Він формулював навідні запитання, підводячи заарештованого до зізнань у зраді. Наприклад, запитував: українські комітети підтримували німців, а отже «виступали за закабалення українського народу, за перебування його під німецьким гнітом»? П. Трускавецький підтверджував його слова, після чого лунали звинувачення: «значить і ви... були прямим помічником німців в закабаленні українського народу». Відтак у протоколі допиту з'явилися такі «зізнання» педагога: «Так, я агітував народ Підбузької волості за підтримку німецьких окупаційних властей, щоби вони віддавали всі податки, встановлені німцями, і не виступали проти німців. Цим я допомагав німцям тримати український народ нашої волості в їх підпорядкуванні, а цим і закабалював його» (Архів УСБУ ЛО. Спр. П-22793. Т. 1. Арк. 16–17).

Під час наступного допиту П. Трускавецький давав свідчення енкадебісту А. Маркову про набір в дивізію СС «Галичина», куди з Підбузького району записалися 250–300 осіб. Заарештований

¹ Невідомо, чи йдеться про повість Михайла Яцківа «Огні горять», чи про повість Юрія Шкрумеляка «Огні з полонин».

запевняв, що дивізія насправді була німецьким формуванням, під командуванням німецьких офіцерів, хоч і набрана з українців. Це дало підстави слідчому стверджувати, що П. Трускавецький агітував за вступ до німецької армії, а відтак є «зрадником українського народу». Підслідний змушений був погодитися з цим. Відтак йому зачитали покази свідків Василя Соломчака, Василя Монастирського та Григорія Броди. У них йшлося про агітацію П. Трускавецького за вступ до дивізії «Галичина» та виїзд на роботи до Німеччини. Учитель погодився зі свідченнями, але заперечив, що вів мову про відправку молоді в табори (Архів УСБУ ЛО. Спр. П-22793. Т.1. Арк. 18–20зв.).

Колишній секретар сільради В. Соломчак у показах щодо П. Трускавецького навіть подав приблизний переказ двох промов останнього перед мешканцями Підбужа. Учитель начебто переконував людей записуватися до дивізії «Галичина», яка «буде потрібна для українського народу», підкреслював готовність української молоді вступати до цього військового формування (Архів УСБУ ЛО. Спр. П-22793. Т.1. Арк. 25–28). Доволі деталізованими були і свідчення мешканця с. Уріж Григорія Броди, який нібито теж вступив до дивізії «Галичина». Згідно з його показами, П. Трускавецький записав до дивізії приблизно 295 осіб. Наприклад, у Підбужі було записано 40 осіб, в Урожі – 100, Стороні – 20, Винниках – 15, Бистриці – 6–8, Підмонастирці – 6 (Архів УСБУ ЛО. Спр. П-22793. Т.1. Арк. 31зв.).

На початку листопада 1944 р. П. Трускавецького було переведено до Дрогобича, де його допитували працівники слідчого відділення обласного Управління НКДБ (Архів УСБУ ЛО. Спр. П-22793. Т.1. Арк. 2). Тоді ж склали анкету заарештованого, в якій, з-поміж іншого, наводився опис зовнішності вчителя: товста фігура, опущені плечі, коротка шия, біляве волосся, голубі очі, овальне обличчя, високе чоло, дугоподібні брови, великий ніч, малий рот, товсті губи, скошене підборіддя, малі вуха (Архів УСБУ ЛО. Спр. П-22793. Т.1. Арк. 7).

17 листопада 1944 р. начальник відділення слідчого відділу УНКДБ Дрогобицької області майор Никифор Барвішев сформував постанову про пред'явлення обвинувачення П. Трускавецькому у злочинах за ст. 54-1а Карного кодексу (далі – КК) УРСР. Того ж дня вчителя допитали й він визнав себе винним, зокрема і в тому, що закликав боротися з більшовизмом і стверджував: дивізія «Галичина» стане в нагоді українському народу для боротьби з Червоною армією (Архів УСБУ ЛО. Спр. П-22793. Т.1. Арк. 21–22зв.). 7

грудня 1944 р. майор Н. Барвішев уклав протокол про додаткові звинувачення, а саме за ст. 54-11 КК УРСР. Тоді ж проведено два допити П. Трускавецького, під час яких він знову погодився з обвинуваченнями за обидвома статтями (Архів УСБУ ЛО. Спр. П-22793. Т.1. Арк. 23–24).

У середині грудня дрогобицькі енкадебісти підготували обвинувальний висновок, в якому зазначалося: П. Трускавецький у липні 1941 р. добровільно вступив до німців на службу на посаду заступника районного старости, у тому ж місяці головою УОК П. Гнатівим був втягнутий у члени УЦК і призначений районним мужем довір'я до с. Підбуж, вів активну роботу на користь німецьких окупантів, систематично виступав на мітингах, закликав молодь вступати до дивізії СС «Галичина» для боротьби проти радянської влади, проводив запис в дивізію, а тих, хто не бажав вступати до лав згаданого військового формування, залякував відправити в табори. Відтак, учитель обвинувачувався у злочинах, передбачених ст. 54-1а і 54-11 КК УРСР («зрада Батьківщині» і «участь у контрреволюційних організаціях») (Архів УСБУ ЛО. Спр. П-22793. Т.1. Арк. 35–36).

28 грудня 1944 р. відбулося судове засідання Воєнного трибуналу військ НКВС Дрогобицької області, на якому розглядали справу підбужського педагога. Голова трибуналу старший лейтенант Бабенков наголосив, що підсудний визнав себе винним і запитав П. Трускавецького, чи той виконував вказівки німецьких властей. Учитель відповів ствердно. Відтак було оголошено вирок, який повторював обвинувальний висновок і призначав покарання: 15 років каторжних робіт, 5 років позбавлення прав і конфіскація особистого майна (Архів УСБУ ЛО. Спр. П-22793. Т.1. Арк. 42–44зв.).

Життя П. Трускавецького обірвалося 14 квітня 1945 р. у пересильній тюрмі № 2 м. Харків. Постраждала і сім'я педагога – його дружина і син були депортовані з Підбужа 21 жовтня 1947 р. (Архів УСБУ ЛО. Спр. П-22793. Т.1. Арк. 86), тобто під час проведення операції «Захід».

В умовах лібералізації суспільно-політичного життя і часткової реабілітації політичних в'язнів син П. Трускавецького Степан зробив спробу домогтися посмертної реабілітації батька. У серпні 1960 р. він написав скаргу генеральному прокурору СРСР, в якій зазначив, що батька «засудили за обмовою інших осіб» і просив перевірити справу (Архів УСБУ ЛО. Спр. П-22793. Т.1. Арк. 53–53зв.). Справу й справді перевірили: у жовтні 1960 р. прокуратура Львівської області УРСР видала постанову, що прохання про реабілітацію

П. Трускавецького не можна задовольнили, оскільки він був «німецьким пособником». Однак прокуратура зауважила, що «злочинні дії» учителя слід було кваліфікувати за ст. 54-3 КК УРСР («зносини з іноземною державою») (Архів УСБУ ЛО. Спр. П-22793. Т.1. Арк. 55–57).

У листопаді 1990 р. і в лютому 1991 р. Степан Трускавецький надіслав заяви до Управління МВС Львівської області з проханням про реабілітацію (Архів УСБУ ЛО. Спр. П-22793. Т.1. Арк. 59, 86). За перевірку взялося КДБ, з'ясувавши, що свідків В. Соломчака і В. Монастирського вже немає серед живих, а про долю Г. Броди нічого невідомо (Архів УСБУ ЛО. Спр. П-22793. Т.1. Арк. 67–68, 73зв). Працівники Дрогобицького міського відділу КДБ у листопаді-грудні 1991 р. допитали старожилів Підбужа Григорія Кенца, Івана Кугівчака, Григорія Луціва, Ореста Юринця, які або заперечували причетність П. Трускавецького до вивезення людей до Німеччини і вербування до лав дивізії СС «Галичина», або запевняли, що такі факти їм невідомі (Архів УСБУ ЛО. Спр. П-22793. Т.1. Арк. 74–78). Схвальну оцінку П. Трускавецькому склав Орест Юринець, який працював учителем в Підбужській українській школі саме в роки німецько-радянської війни. За його словами, директор школи був освіченою людиною, користувався повагою. Жодних фактів співпраці П. Трускавецького з німецькими окупантами О. Юринець не помічав (Архів УСБУ ЛО. Спр. П-22793. Т.1. Арк. 79). Відтак 25 лютого 1992 р. прокуратура

Львівської області України уклала висновок про те, що на П. Трускавецького поширюється дія ст. 1 Закону УРСР від 17 квітня 1991 р. «Про реабілітації жертв політичних репресій на Україні» в зв'язку з відсутністю сукупності доказів, які підтверджують обґрунтованість притягнення до кримінальної відповідальності (Архів УСБУ ЛО. Спр. П-22793. Т.1. Арк. 82–82зв.).

Висновки. Отже, Петро Трускавецький (1886 – 1945) був представником української вчительської інтелігенції Східної Галиччини, отримав педагогічну освіту та понад три десятиліття працював учителем початкових шкіл на Лемківщині та Дрогобиччині. У роки Другої світової війни він активно займався громадською діяльністю, провадив просвітницьку роботу, був мужем довір'я і співробітником мужа довір'я Дрогобицького УОК, очолював осередок Українського учительського об'єднання праці на теренах Підбужчини. У 1943 р., очевидно за дорученням керівництва УЦК, декілька разів виступав на мітингах з промовами щодо необхідності формування дивізії СС «Галичина», що й стало головною причиною його арешту радянськими спецорганами у 1944 р. Під час допитів П. Трускавецького змусили визнати себе винним у «зраді Батьківщині», а відтак засудили до тривалого ув'язнення. Учитель помер через декілька місяців після завершення слідства, а його поховання залишається невідомим. Лише у роки незалежності України П. Трускавецького було реабілітовано.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк Н. В. *Українське культурне життя в Генеральній Губернії (1939–1944 роки)*. Львів, 1997. 232 с.
2. *Архів УСБУ ЛО – Архів Управління Служби безпеки України Львівської області*.
3. Вчительське Об'єднання Праці в Дрогобицькій окрузі. *Голос Підкарпаття*. 1942. Ч. 3 (13 вересня). С. 6.
4. Галів М. Діяльність Дрогобицького обласного проводу ОУН(Б) у липні 1941 року. *Наукові записки Національного університету “Острозька академія”: Історичні науки*. 2010а. Вип. 16. С. 92–101.
5. Галів М. *Між серпомолотом і свастикою: освіта на Дрогобиччині у 1939–1944 рр.* Дрогобич: ПП “Коло”, 2010. 337 с.
6. *ДАЛО – Державний архів Львівської області*.
7. Конференція учителів. *Голос Підкарпаття*. 1943. Ч. 31 (1 серпня). С. 6.
8. *Літопис нескореної України: Документи, матеріали, спогади. Книга перша*. Львів: “Просвіта”, 1993. 796 с.
9. *Нариси з історії Дрогобича (від найдавніших часів до початку ХХІ ст.)*. Дрогобич: Коло, 2009. 320 с.
10. *Реабілітовані історією. У двадцяти семи томах. Львівська область. Книга четверта: м. Дрогобич, Дрогобицький район*. Львів: Простір-М, 2019. 760 с.
11. Сільсько-господарські школи в Дрогобиччині. *Голос Підкарпаття*. 1943. Ч. 11 (14 березня). С. 6.
12. Сходина УУОП в Дрогобичі. *Голос Підкарпаття*. 1943. Ч. 42 (17 жовтня). С. 6.
13. Сходина учителів у Підбужі. *Голос Підкарпаття*. 1943. Ч. 3 (17 січня). С. 6.
14. Учительське Об'єднання Праці в Дрогобицькій окрузі. *Голос Підкарпаття*. 1942. Ч. 11 (8 листопада). С. 6.
15. *Шематизм греко-католицького духовенства Апостольської адміністрації Лемковщини*. Львів: Печатня Ставропігійського Інституту, 1936. 178 с.
16. *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z wielkiem księstwem krakowskiem na rok 1908*. Lwow: Z drukarni W. Łozińskiego, 1908. 1353 s.
17. *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z wielkiem księstwem krakowskiem na rok 1909*. Lwow: Z drukarni W. Łozińskiego, 1909. 1421 s.
18. *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z wielkiem księstwem krakowskiem na rok 1910*. Lwow: Z drukarni W. Łozińskiego, 1910. 1438 s.

19. *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z wielkiem księstwem krakowskiem na rok 1911*. Lwow: Z drukarni W. Łozińskiego, 1911. 1546 s.
20. *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z wielkiem księstwem krakowskiem na rok 1914*. Lwow: Nakł. Prezydium c.k. Namiestnictwa, 1914. 1768 s.

REFERENCES

1. Antoniuk N. V. *Ukrainske kulturne zhyttia v Heneralnii Hubernii (1939–1944 roky)* [Ukrainian cultural life in the General Province (1939–1944)]. Lviv, 1997. 232 s. [in Ukrainian].
2. *Arkhiv USBU LO – Arkhiv Upravlinnia Sluzhby bezpeky Ukrainy Lvivskoi oblasti* [Archive of the Security Service of Ukraine in Lviv region].
3. Vchytelske Obiednannia Pratsi v Drohobytiskii okruzi [Teachers' Association of Labor in Drohobych district]. *Holos Pidkarpattia*. 1942. Ch. 3 (13 veresnia). S. 6. [in Ukrainian].
4. Haliv M. Diialnist Drohobytiskoho oblasnoho provodu OUN(B) u lypni 1941 roku [Activities of the Drohobych regional Provid (leadership) of the OUN(B) in July 1941]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia": Istorychni nauky*. 2010a. Vyp. 16. S. 92–101. [in Ukrainian].
5. Haliv M. *Mizh serpomolotom i svastykoiu: osvita na Drohobychchyni u 1939–1944 rr.* [Between the sickle/hammer and the swastika: education in the Drohobych region in 1939–1944]. Drohobych: PP "Kolo", 2010b. 337 s. [in Ukrainian].
6. *DALO – Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti* [State Archives of Lviv Region].
7. Konferentsiia uchyteliv [Teachers' Conference]. *Holos Pidkarpattia*. 1943. Ch. 31 (1 serpnia). S. 6. [in Ukrainian].
8. *Litopys neskorenoi Ukrainy: Dokumenty, materialy, spohady. Knyha persha* [Chronicle of unconquered Ukraine: Documents, materials, memoirs. Book one]. Lviv: "Prosvita", 1993. 796 s. [in Ukrainian].
9. *Narysy z istorii Drohobycha (vid naidavnishykh chasiv do pochatku XXI st.)*. [Essays on the history of Drohobych (from ancient times to the beginning of the XXI century)]. Drohobych: Kolo, 2009. 320 s. [in Ukrainian].
10. *Reabilitovani istoriiei. U dvadtsiaty semy tomakh. Lvivska oblast. Knyha chetverta: m. Drohobych, Drohobytiskyi raion* [Rehabilitated by history. In twenty-seven volumes. Lviv region. Book four: Drohobych, Drohobych district]. Lviv: Prostir-M, 2019. 760 s. [in Ukrainian].
11. Silsko-hospodarski shkoly v Drohobychchyni [Agricultural schools in Drohobych region]. *Holos Pidkarpattia*. 1943. Ch. 11 (14 bereznia). S. 6. [in Ukrainian].
12. Skhodyny UUOP v Drohobychi [TAL meeting in Drohobych]. *Holos Pidkarpattia*. 1943. Ch. 42 (17 zhovtnia). S. 6. [in Ukrainian].
13. Skhodyny uchyteliv u Pidbuzhi [Meetings of teachers in Pidbuzh]. *Holos Pidkarpattia*. 1943. Ch. 3 (17 sichnia). S. 6. [in Ukrainian].
14. Uchytelske Obiednannia Pratsi v Drohobytiskii okruzi [Teachers' Association of Labor in Drohobych district]. *Holos Pidkarpattia*. 1942. Ch. 11 (8 lystopada). S. 6. [in Ukrainian].
15. *Shematyzm hreko-katolytskoho dukhovenstva Apostolskoi administratsii Lemkovshchyny* [Schematism of the Greek Catholic clergy of the Apostolic Administration of Lemko region]. Lviv: Pechatnia Stavropihiiskoho Instytutu, 1936. 178 s. [in Ukrainian].
16. *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z wielkiem księstwem krakowskiem na rok 1908* [The shematism of the Kingdom of Galicia and Lodomerya with the Grand Duchy of Kraków for 1908]. Lwow: Z drukarni W. Łozińskiego, 1908. 1353 s. [in Polish].
17. *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z wielkiem księstwem krakowskiem na rok 1909* [The shematism of the Kingdom of Galicia and Lodomerya with the Grand Duchy of Kraków for 1909]. Lwow: Z drukarni W. Łozińskiego, 1909. 1421 s. [in Polish].
18. *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z wielkiem księstwem krakowskiem na rok 1910* [The shematism of the Kingdom of Galicia and Lodomerya with the Grand Duchy of Kraków for 1910]. Lwow: Z drukarni W. Łozińskiego, 1910. 1438 s. [in Polish].
19. *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z wielkiem księstwem krakowskiem na rok 1911* [The shematism of the Kingdom of Galicia and Lodomerya with the Grand Duchy of Kraków for 1911]. Lwow: Z drukarni W. Łozińskiego, 1911. 1546 s. [in Polish].
20. *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z wielkiem księstwem krakowskiem na rok 1914* [The shematism of the Kingdom of Galicia and Lodomerya with the Grand Duchy of Kraków for 1914]. Lwow: Nakł. Prezydium c.k. Namiestnictwa, 1914. 1768 s. [in Polish].